

Шаренко С. Л.,
докторка юридичних наук, доцентка,
Голова Київського районного суду
м. Харків

ПРОБЛЕМИ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК, КПК України) [1] державно-правові засоби процесуального впливу, що застосовуються уповноваженими державою суб'єктами, що здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному порядку та спрямовані на запобігання та припинення протиправних дій підозрюваного, обвинуваченого з метою досягнення дієвості кримінального провадження.

Різновидом заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються слідчим суддею на стадії досудового розслідування, або судом під час судового провадження, є запобіжні заходи. Як відомо, винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом, який пов'язано з обмеженням права особи на свободу, є запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Він полягає в тимчасовій примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого та зобов'язує особу підпорядковуватися вимогам установи виконання покарань та режиму перебування в цій установі. Тримання під вартою не є видом покарання, а забезпечує належну процесуальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування або його судового розгляду.

Підставою застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення та доведення слідчим, прокурором наявності ризику того, що особа може: переховуватися від органу досудового розслідування або суду; продовжити вчинення кримінального правопорушення або вчинити інше кримінальне правопорушення; впливати на свідків або інших учасників кримінального правопорушення; знищити, сховати або спотворити будь-яку річ або документ, які можуть бути доказами в цьому кримінальному провадженні.

Загальним обов'язком прокурора є також необхідність доведення слідчому судді або суду того, що жоден інший запобіжний захід, окрім тримання особи під вартою, не може бути застосованим у цьому кримінальному провадженні. Разом із тим після внесення змін до КПК законами України № 2198-Іх від 14 квітня 2022 року; № 2531-Іх від 16 серпня 2022 року; № 2810-Іх від 1 грудня 2022 року запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114², 258–258⁵, 260, 261, 437–442 КК України. Статтю 176 КПК було доповнено частиною 8, яка визначає спеціального суб'єкта, яким є військовослужбовець, що притягується до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу (КК) України. Законодавець ви-

значив, що під час дії воєнного стану до всіх вказаних осіб може бути застосований запобіжний захід *виключно у вигляді тримання під вартою* [2–4].

Схожі зміни вже вносилися законодавцем до КПК України у 2015 р., утім Рішенням Конституційного Суду від 25 червня 2019 року [5] вказана норма, була визнана неконституційною, оскільки порушувала принцип верховенства права та обмежує право на особисту недоторканність. Конституційний Суд України зазначив, що законодавець зобов'язаний запроваджувати таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права на свободу та особисту недоторканність.

Зрозуміло, що запроваджені в 2022 році зміни до КПК України були детерміновані необхідністю здійснення активної протидії збройній агресії проти України. Разом із тим слід звернути увагу на той факт, що законодавцем визначений перелік злочинів, за вчинення яких до особи, яка притягуються до кримінальної відповідальності, не може бути застосований інший запобіжний захід, окрім тримання під вартою.

При цьому до вказаного переліку суспільно небезпечних діянь віднесені не тільки тяжкі та особливо тяжкі злочини, а й злочини середньої тяжкості, як то злочин, передбачений ч. 1 ст. 114² КК України – несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україні; ч. 1 ст. 110² КК України – фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, а також кримінальні проступки, передбачені ч. 3 ст. 111¹ КК України, – здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти.

На наш погляд, така ситуація є не виправданою, оскільки, по-перше, на стадіях досудового розслідування та судового розгляду особа лише підозрюється (обвинувачується) у вчиненні того чи іншого кримінального правопорушення. До набрання обвинувальним вирок суду законної сили така особа вважається невинуватою в його вчиненні (ст. 63 Конституції України). Отже, сама по собі підозра (обвинувачення) у вчиненні навіть тяжкого чи особливо тяжкого злочину без урахування особи підозрюваного (обвинуваченого), способу вчинення злочину, доказів, які підтверджують її винуватість та інших обставин, які мають відношення до справи, не може бути підставою для автоматичного взяття під варту підозрюваного чи обвинуваченого.

Слід звернути увагу на мету застосування запобіжних заходів у межах відповідного кримінального провадження. Відповідно до приписів ч. 1 ст. 177 КПК України метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

До того ж при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності зазначених вище ризиків, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому

числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі в разі визнання її винуватою у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого вона підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців, та ін. (див. ст. 178 КПК України).

З огляду на це вважаємо, що у випадку, якщо особа вчинила кримінальне правопорушення невеликої або середньої тяжкості, але добровільно з'явилася до органів досудового розслідування із зізнанням, сприяла проведенню слідчих (розшукових) дій, не переходила від органів досудового розслідування та суду тощо, застосування до такої особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не завжди є доцільним.

Наведене свідчить про необхідність обережного підходу до розширення переліку злочинів, при підозрі (обвинуваченні) у вчиненні яких безальтернативно застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України № 2198-1x від 14 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n12>.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану : Закон України № 2531-1x від 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-20#Text>.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо закриття кримінального провадження у зв'язку з втратою чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння : Закон України № 2810-1x від 1 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2810-20#n8>.
5. Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-п/2019 у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text>.

